

Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, *Ulusların Düşüşü*, 5. Baskı, 2014, İstanbul: Dođan Kitap, 496 s.

Değerlendiren: Gözde Geçimli

Giriş

Ulus borsası... İncelenen kitabın başlığına baktığımızda “ulus borsası” kavramını geliştirmenin çok da yaratıcılık gerektirmediğini anlayabilirsiniz. Daron Acemoğlu ve James A. Robinson’un birlikte kaleme almış oldukları *Ulusların Düşüşü* adlı eserde ele alınan temel mesele tam olarak budur: Ulus borsasında yaşanan tarihsel değişimler. Çalışmaları ile ulusal ve uluslararası birçok ödüle layık görülen ve hâlen Massachusetts Teknoloji Enstitüsü Ekonomi Bölümü’nde iktisat profesörü olan Daron Acemoğlu’nun ekonomist yaklaşımı ve 2000’li yıllarda pek çok farklı üniversitede (Harvard Üniversitesi, Kaliforniya Üniversitesi, Güney Kaliforniya Üniversitesi, Melbourne Üniversitesi) çalışmalar yürütmüş şu an da Chicago Üniversitesi, Harris Kamu Politikası Okulu’nda (Harris School of Public Policy) profesörlük yapan James Alan Robinson’un yine ekonomist ve siyaset bilimci kimliği, bu iki yazarın ortak bir noktadan bakarak belli sorular çerçevesinde toplumsal olanı tanımlamalarında ve değerlendirmelerinde elbette etkili olmuştur.

Ulusların geçmişten bugüne yaşadıkları süreçlerde, bugün gelinen güçlüler ve güçsüzler, zenginler ve yoksullar ayırımına neden olan temel dinamik neydi? Bu dinamiği günümüzde gücü ve zenginliği elinde bulunduran uluslar özelinde avantajlı hâle getiren nedenler nelerdi? Bugün ulus borsası dediğimiz bu kavramın içine dâhil olan siyasal, ekonomik ve kültürel parametreler ışığında, bir ulusu birilerine göre daha yoksul birilerine göre ise daha zengin kılan faktörün kendisi nedir? Bu faktörü belirleyen, yine güç ve zenginliğin sahibi olan tarafın söylemleri ve sistemi midir? Yoksa bu temelde işleyen müdahalesiz bir süreç midir? Sanayi Devrimi ve modernizmin

@ Arş. Gör., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi. ggecimli@bandirma.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0003-2555-028X>

© İlmî Etüdler Derneđi
DOI: 10.12658/D0274
insan & toplum, 2020.
insanvetoplum.org

akla hayale gelmez imkânları dört bir yanımızı sarmışken neden hâlâ temel ihtiyaçlarından yoksun insanların olduğu uluslardan ve devletlerden söz edebiliyor televizyonlarımız? Bu ve benzeri sorular, eserin sayfaları döndükçe daha da çoğaltılabilir.

Yazarların kitapta peşine düşmüş oldukları temel kaygı da kısacası bu sorulara neden olan somut gerçekliklerdir. Diğer bir deyişle, bu gerçeklikler üzerine geliştirilen belli başlı teorilerin ne kadar geçerli olup olmadığı üzerine düşünmek ve sorgulamaktır. Yoksulluğun nedenleri, dünyadaki uluslararası eşitsizlik uçurumunun temelleri gerçekten de hâkim paradigmada anlatılan temel savlardan dolayı mıdır? Yoksa bu savlar da güç ve yoksulluğu üreten söylemin işleyişini körükleyen söylemin bir parçası mıdır? Eser, bu sorular çerçevesinde dünya tarihinde uygarlıkların ve sonrasında ulus devlet temelinde modern dönemde toplumların içerisinde buldukları koşulların böylesine farklı dağılımlar göstermesini anlamaya çalışmaktadır. Acemoğlu ve Robinsan'a göre toplumsal ve ulusal anlamda yoksulluğun ve zenginliğin dağılımını belirleyen en temel etkenler, modern dünyanın kurumları ve onların yönetilme biçimleridir. Bilhassa ekonomik ve siyasal kurumların devlet ve halk nezdinde nasıl algılandığı ve işleyişinin ne yönde sürdürüldüğü, o toplumun mevcut durumu ve gelecekteki olası konumu hakkında temel belirleyici etkidir. Bu bakış açısıyla hareket eden yazarlar, kitap boyunca bize zengin bir coğrafi skala içerisinde oldukça çarpıcı ve etkili örnekler sunarak tezlerini ortaya koymaktadırlar.

Gücü ve Zenginliği Mümkün Kılan Kurumlar: Siyaset ve Ekonomi Yönetimi

Yeryüzünde canlılığın tarihi kadar karmaşık olan bir başka tarihsel süreç ise insanlığın üretmiş olduğu değerlerin ve kurumların tarihidir. İnsan, kendi varlığının yanı sıra oluşturduğu toplulukların, toplumların ve uygarlıkların da mimarı olan temel unsurdur. Aynı zamanda hem kendi varlığı için hem de kendi varlığına dolaylı yollardan bağlı olan ötekinin varlık sınırları içerisinde yaşar. Böylece tarihin bilebildiğimiz noktalarına dek önümüzde uzanan hikâyede gördüklerimiz, her zaman bir çatışma ve dayanışma diyalektiğine dönüşür. Uygarlıklar da birbirleriyle girdikleri bu diyalektik ilişki etrafında kendilerini ve ötekini tanımlar. Yapması gerekenleri ve yapmaması gerekenleri belirler. Bu ilişkide öteki hem kendinin hem de diğerinin aynası gibi işler.

Bu doğrultuda toplumsal olan ve onun yapısında var olan belli kurumların anlam kazanması da benzer bir süreç içerisinde gelişir. Ekonomik ve siyasal olanın, insanlar arasındaki ilişkide gerek antropolojik gerekse sosyolojik bağlamda en te-

mel noktalardan birisi olması, uygarlıkların tarihsel süreçteki dönüşümleri görebilmek adına belirleyici olmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla ekonomik ve siyasal olan, insani ve toplumsal olan tarafından hem belirlenen hem de belirleyici olarak diyalektik etkileşimin kilit noktalarıdır. Bu eserde de ulusların tarihinde yaşanan düşünün ve yükselişin incelenmesi, bu kilit noktalar özelinde gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada, modern dünyada neden bazı ulusların daha zengin ve refah düzeyi yüksek bir imkân içerisinde olduğu, diğer ulusların buna neden ulaşamadıkları gibi temel sorular etrafında ve söz konusu kilit noktalar özelinde düşünceler ortaya konulmaktadır. Günümüzdeki ulus borsasında, bazı ulusların gelişmişlik seviyesinin, modernizm ve sonrasındaki belli dinamiklerin eseri olduğu dolayısıyla ulusların zenginliğinin ya da yoksulluğunun kaderci bir alın yazısı olmadığı anlatılmaktadır. En önemlisi ise modern dünyada bazı ulusların, içinde buldukları kötü koşulların nedenleri olarak ortaya konulan belli başlı teorilerin ne denli yanlış ve temelsiz olduğu gösterilmektedir.

Yazarların, kitapta coğrafya, kültür ve cahiliye hipotezi olarak üç ana başlık altında inceledikleri bu teoriler, yoksulluk/zenginlik hâlini anlamak için yetersizdir. Ancak yetersiz oldukları kadar da mevcut olan Batı zenginliğini ve Batı dışı yoksulluğu yeniden üretmenin bir aracı haline dönüşmektedir. Bu nedenle kitap özellikle kültür ve cahiliye hipotezine karşı çıkararak bu teorilerin mevcut eşitsizliği yeniden üretiyor olmaları yönünden oldukça önemli bir noktaya dikkat çekiyor.¹ Ancak bu noktada yazarların coğrafya hipotezine yönelik değerlendirmelerinin yalnızca modern dönem ve sonrası özelinde geçerli olabileceği unutulmamalıdır. Coğrafyanın bir ulusun zenginliğinde ve kurumsal yapısında belirleyici olması günümüz koşullarında artık işlevsizdir. Başka bir deyişle, bilginin ve ürünlerin insanlık tarihinin daha önce görmediği bir hızla bir yerden başka bir yere aktarılabilirdiği bugünün dünyasında coğrafyanın etkisi giderek zayıflamaktadır. Fakat kitapta coğrafya hipotezi çürütülürken biraz aşırıya kaçılmıştır. Çünkü modern öncesinde ne kadar geriye gidersek insanlar için coğrafyanın o kadar hayati olduğunu görürüz. Ayrıca temel ihtiyaçlar bağlamında toprağa bağlı bir canlı olan insanın coğrafyanın sunduğu imkânlar ve imkânsızlıklar özelinde karşılaşacağı sorunlar, bulacağı çözümleri belirleme noktasında son derece önemlidir. Bu her ne kadar modern dönemde

1 Kültürel olan örnekleri de verilen ve kitabın temel tezlerinden birisi olan sömürge faaliyetlerinin yoksulluğun başlıca tarihsel nedeni oluşunun desteklendiğini görüyoruz. Sömürgeye maruz kalan toplumlar eşit bir siyasal hak sistemine sahip olamadıkları için yoksulluğun pençesinde kalmışlardır yazarlara göre. Ama insan türcüdür, hem türcü hem de kabilecidir.

zayıflamış bir etken olsa da toplumların geçmişe bağlı ve oldukça yavaş değişen kurumsal refleks alışkanlıklarının sürdürüldüğü gerçeğini değiştirmemektedir. Coğrafya hipotezi sanıldığı kadar belirleyici değildir, doğru ancak bu denli de saf dışı bırakılacak bir unsur da değildir. Modern dönemde yaşananlar artık yalnızca coğrafya ile açıklanamaz ama insan geçmişinin coğrafya ile olan bağı da bu denli göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan coğrafya gerçeğinin modern bağlamda hakkını vermeyi eksik bıraktıklarını söyleyebilirim.

Ancak bu eksiklik, bağlam dahilinde yapmış oldukları kıymetli tespitleri anlamsız kılmamaktadır. Onlara göre “coğrafya aynı kalırken, değişmeden kalırken Avrupalı sömürgecilerin dayattığı kurumlar ‘talihi tersine çevirdi’” (s. 58). Aydınlanma, Coğrafi Keşifler, Bilim Devrimi, Sanayi Devrimi vb. modernizmin tarihsel başlangıcı adına bugün bildiğimiz bütün kritik dönemeçlerin bir şekilde Batı lehine süreçler olduğunu görmekteyiz. Eser de tam olarak bu sürecin, modernizmin ortaya çıktığı yüzyıllarda neredeyse Batı ile aynı koşullarda bulunan diğer ulusların da var olmasına rağmen neden yalnızca Batı lehine ve bu denli farklı bir zenginlikle sonuçlandığını anlamaya çalışıyor. Bunu anlama çabası önemli tespitlerden hareket edebilmekle mümkün olmaktadır. Öyleyse savunulan hipotezler, bu sürecin nedeni olamayacak kadar yüzeysel kalıyorsa (ki oldukça güçlü bir biçimde bu hipotezleri çürütmeyi başardıklarını görebiliriz) sürecin bu şekilde seyretmesinde esas neden nedir?

Yoksul Olmamak İçin Olmazsa Olmaz: Kurumsal İstikrar

Yazarların esas neden argümanı olarak ortaya koydukları şey, bir ulusun kendi ekonomisini ve siyasetini yönetme biçimidir. Onlara göre toplumsal olanın müreffeh bir düzen içerisinde kendini sürdürebilmesi için ekonominin ve siyasal olanın yönetimi en belirleyici unsurdur. Diğer hipotezler bu gerçeğin üzerini örtmektedir. Kitap boyunca verilen güçlü örneklerde de söz konusu argümanın ne denli etkili olduğunu görebiliriz. Aynı coğrafi imkânlarla sahip, aynı kültürel yaklaşımlara sahip, aynı bilgi düzeyine sahip birbiriyle yalnızca hayalî bir sınır çizgisi ile ayrılan uluslar arasındaki ciddi uçurumlar, bize ulusların zenginliği/yoksulluğu özelinde ortaya atılan ve çoğunlukla kabul edilen hipotezlerin ne kadar temelsiz olduğunu göstermektedir.² Bu ulusları birbirinden ayıran şey, top-

2 Bu bölümde tezlerini destekleyen ideal bir örnek olarak Kuzey Kore ve Güney Kore'yi karşılaştırırlar. Yine burada da temel tezlerini yakalayabileceğimiz bir cümle: “Bu toplumların hiçbirinde geniş halk kitleleri istedikleri ekonomik kararları alamıyor, ekonomik bakımdan istedikleri gibi hareket edemi-

lumsal kurumları yönetme biçimleridir. Toplumsal kurumlardan siyasal olan ve ekonomik olanın yönetimi ise diğer kurumların işleyişine doğrudan bağlıdır.

Yazarlara göre Batılı ulusların modern dönemde dünyadaki zengin ve gelişmiş uluslar olarak ön plana çıkmalarında etkili olan en temel nokta, kurumsal anlamda kapsayıcı kurum olarak tanımladıkları yapılara sahip olmalarıdır. Kapsayıcı kurumlar, toplumsala ait olan bütün unsurların yönetilmesi, sürdürülmesi, yeniden üretilmesi ve halk özelinde burada üretilen imkânların genele yayılan bir yapı izlemesiyle ayırt edilirler. Merkezî ve sözü geçen güçlü bir devlet bu bağlamda olmazsa olmazdır. Ancak mutlakiyetçi tavrın düzeyi son derece önemlidir. Tam da bu noktada diğer ulusların sömürgeci kurumsal yapıları karşımıza çıkar. Bir ulusun devlet yönetiminde sergileyeceği otoriter tavır, mutlakiyetçi bir anlam kazanarak yalnızca kendi özelinde ve kendi çıkarına dönük bir diktatör anlama kavuştuğu noktada kurumsal olan yapılar da sömürgeci bir anlama bürünür.³ Kısa vadede sömürgeci siyaset ve ekonomik işleyiş ulus özelinde bir kalkınmaya neden olabilir. Kitapta bunun örneklerinin olduğunu da görürüz.⁴ Ancak uzun vadede bu baskıcı tutum, toplumsal yapıda iç isyanlara ve karşı çıkışlara neden olacaktır.⁵ Bu durum ise ku-

yordu; kitlesel baskıya maruz kalıyorlardı.” (s. 77). Temel yaklaşımları ekonomik ve siyasal kurumların devlet tarafından merkezî ve güçlü bir güç olarak yönetilmesi ve halk nezdinde eşit bir dağılımın ve imkâna erişimin gerçekleştirilmesidir. Kapsayıcı kurumlar olarak tanımladıkları (s. 82) yapıları, dönme gusel olarak birbirlerini destekleyeceklerini söylerler. Burada akla şöyle sorular düşmektedir: Bu yaklaşımı sanıldığı gibi tam anlamıyla böyle kurmak ne kadar mümkündür? Bu bakış da yine Avrupa'nın başarısından ve modern kurumlarından model almıyor mu? Bunun da modernizmi genelleyen yorumlardan ne farkı var?

- 3 Eserin beşinci bölümünde Sovyetler'in belli bir dönem uyguladıkları politikaların başarılı olması ancak sonrasında bunun sürdürülebilir olmamasının nedenini istikrarsız yapıya bağlarlar. Ortaya konulan çözümler hep ya yepyeni ya da var olanın bir başka versiyonu olarak sunulması, sürekliliği ve istikrarı zedelemiştir. Bunda siyasal ve ekonomik anlamda özgürlük alanının sağlanmaması da etkindir. Bu durum bir yanıla Türkiye'de Cumhuriyet tarihi boyunca neredeyse sürekli yinelenen “Yeni Türkiye” söylemlerini hatırlatıyor.
- 4 Siyasal hak ve kurumsallaşma becerisi, yoksulluk denilen ülkeler arası farkları açıklıyor onlara göre (s. 33). Özellikle Amerika'da Kuzey ve Güney örneğinde vurguladıkları budur. Siyasal istikrarsızlık ve yöneten elitlerin kendi çıkarlarına göre hareket edişleri, sürekliliği imkânsız hâle getirmektedir âdeta. Bu durum iki sınır arasındaki uçurumu artırmıştır. Şu cümleleri özet niteliğindedir: “Sömürge toplumunun örgütlenme biçiminin kalıcı sonuçları ve toplumların kurumsal mirası, Birleşik Devletler ile Meksika arasındaki modern farklılıkları biçimlendiriyor; dolayısıyla Nogales'in iki yanı arasındaki farklılıkları da” (s. 42).
- 5 Bu noktada Batılı devletlerin 17. yüzyıl itibarıyla diğer uluslar üzerinde kurmuş oldukları çıkarıcı sömürge faaliyetleri de önemlidir. Batı'nın yüzyıllarca sergilemiş olduğu sömürgeci ve katı tavır, kendi zenginliğini artırmıştır. Kurumsal yönetimini kapsayıcı kurum olarak belli bir sürekliliğe oturarak edinilen zenginliğin sürekliliği de sağlanmıştır. Ancak uygulanan sömürgeci tutum, sömürülen devletlerin kaderinde de etkili olmuştur. Bu devletler daha sonra bilgisizlikleri, coğrafi olarak şanssızlıkları ve tembellikleri üzerinden içinde buldukları yoksulluğun kendi kendilerinin inşa ettiği bir bağlamda

rumsal işleyişin sürekliliğine ve düzenli işleyişine engel olan en temel sorundur. Aynı şekilde kritik dönemeçler olarak adlandırdıkları belli tarihî olayları (Kara Veba gibi) ulusların ne şekilde karşıladığı ve çözüm üretme biçimlerinin yine kurumsal düzeyde nasıl uygulandığı da oldukça önemlidir.⁶

Böylece karşımıza kitabın diğer bir argümanı olan kurumsal yönetimin istikrarı meselesi çıkar. Kapsayıcı kurumlar modeliyle işleyen yönetimin istikrarı, bir ulusun zenginliğini elde ettikten sonra sürdürülebilir bir düzlemde daha da sağlanması açısından önemlidir.⁷ Batılı devletlerin modern dönem uygarlığını inşa ederken başardıkları şey budur. Aynı şekilde diğer devletlerin eksik kaldığı şey de budur. Dolayısıyla meydana gelen günümüzdeki ulus borsasındaki metaforik tablo aslında tarihsel süreçlerin ve sözünü etmiş olduğumuz diyalektik etkileşimin bir sonucudur. İngiltere'nin Sanayi Devrimi ile birlikte kendi kaderini tayin eden bir yola girişinin öyküsünü bu bağlamda anlatırlar. Bu yüzden kritik dönemeçler olarak ifade edilen önemli gelişmeler olumsal olduğuna eser boyunca sıklıkla vurgu yapılır (s. 108). Aynı zamanda her ulusun ne olursa olsun kurumsal anlamda farklı olmak zorunda olduğunu da belirtmektedirler. Bu nedenle kitabın önerisi, kurumsal bir aynılık değildir. Tam olarak dikkat çekmek istedikleri nokta, mevcut kurumsal yapının kapsayıcılığı ve istikrarı bunların da toplumsal düzlemde herkes için dengeli bir şekilde işliyor olmasıdır. Yani kurumsal düzenin ve karakteristik yapısının içerisinde bu nasıl sağlanacaksa onu bulmaktır.

Kitap boyunca modernleşmenin ve modern kurumların ortaya çıkma öyküsünde aslında çok büyük farkların bazı ulusları ön plana çıkarmadığı da sıklıkla vurgulanır. Uluslar arası coğrafi ve ekonomik farklılıklar oldukça az dahi olsa gelişmişlik farkı buna paralel seyretmeyebilir. Modern dönemde zengin ve yoksul uluslar arasındaki makas ise farkın ortaya çıkması ile birlikte daha da açılarak gü-

değerlendirilmiştir. Fakat eser bu tutuma, Batı'nın sömürgeci faaliyetlerinin sömürülen devletlerin kurumsal istikrarsızlığında ne denli güçlü bir rol oynadığını göstererek itiraz eder.

6 Yazarlara göre Kara Veba, Doğu ve Batı'da ticari ilişkileri ve feodal yapıları yeniden belirleyen bir etken oldu. Bugün içinde bulunduğumuz Covid-19 vakasının uzun vadede ne tür siyasi ve ekonomik sonuçları olacağı ise henüz belirsiz. Salgın bittikten sonra her şey kaldığı yerden devam edecek midir? Birçok konu için belki. Ama belli başlı değişimlerin yaşanacağı da öngörülmektedir. En basitinden, siyaset ve ekonomide dünyada artık salgın hastalıkların da kendine özgü bir yapıya büründüğü gerçeğinden hareketle yeni politikalar geliştirme ihtiyacı ortaya çıkacak ve bu doğrultuda alınması gereken önlemler ön plana çıkacaktır.

7 Kitabın altıncı bölümünde detayları ile anlatılan Roma tarihinde, Roma'nın çöküşünün sömürücü kurumlarının etkisinin artmasına bağlarlar. Böylece siyasi ve ekonomik kurumların davranış biçimlerinin bir uygarlığın gelişmesi, parlak dönemler yaşaması ya da çökmesi üzerinde ne denli etkili olduğunu göstermeye çalışırlar: "Roma'nın giderek daha da sömürücü hale gelen siyasi ve ekonomik kurumları onun sonunu getirdi, çünkü iç çatışmaya ve iç savaşa neden oldular" (s. 159).

nümüze kadar gelmiştir. Bu noktada yazarların tarihin olumsuzluğu diyerek yaşananları bir tür rastlantısallık içerisinde değerlendirmeleri aslında uluslar arasında ki refah farklılığının oluşturulmuş bir düzenin sonucu olduğunu ve bu farklılığın değişkenliğini vurgulamak adına kullandıkları bir diğer argümandır. Aynı zamanda neden Batı sorusuna verilen bir tür kaçamak yanıt olarak da değerlendirilebilir.

Bu kitap, zenginlik ve yoksulluk kavramları arasında süregelen eşitsizlik sorununun karanlıkta kalan yanlarına, sunmuş olduğu farklı perspektifle birlikte ışık hüzmeleri düşürmeye çalışmaktadır. Yazarlar bunu, ulus devlet toplumları için eşitsizlik tartışmalarına yıllar içerisinde geliştirilmiş olan belli başlı teorileri eleştiri masasına yatırarak gerçekleştirir. Ayrıca sorunların varlığını tespit edip konuyu orada bırakmak yerine söz konusu güç ilişkilerinin kurumlar ve siyasal dönüşümleri ne şekilde ve hangi zamanlarda etkilediğini toplumsal hareketler üzerinden anlamaya çabalarlar. Bu detay, meseleye bakışta basit gibi görünen ancak oldukça kıymetli bir açı değişimine neden olur. Ulus borsasında, zenginlik ve yoksulluk kategorilerinin mevcut halinin aslında doğru yaklaşım ve değerlendirmelerle değiştirilebilir olduğunu gösterme çabası hafife alınmaması gereken zorlu bir uğraştır. Eser boyunca geliştirdikleri modernizm eleştirileri her ne kadar yine modern bakışın paradigmaları ve sınırlarından etkilenerek ortaya konulmuş olsa da çalışmanın sunduğu bu özgün ve umutlu bakış açısı önemlidir. Çünkü farklı bakış açısı, bakılan meselede değişmez gerçeklikler gibi sorgulanmaktan uzakta kalan kör noktaları görebilmeyi ve sonrasında değiştirebilmeyi sağlar. Ayrıca bu çalışma söz konusu amaçlarla hareket ederek ulus devletlerin kurumsal ve toplumsal hareketlerinin akıbetleri hakkında gerçekliğe çok daha yakın öngörülerde bulunmanın imkânlarını sunmaktadır. Ancak yazarların kendi düşüncelerinden hareket ederek sundukları bu bakış açısı, kendilerinin de dikkat çekmeye çalıştığı, akışkan toplumsal ilişkiler özelinde sürekli olarak yeniden ve yeniden eleştirel bir gözle değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle, ulus borsasında ulusları onların değişmez kaderleri olarak sıralayan şablon teorileri eleştiren bu çalışmanın kendisinin de bir şablona dönüşmemesi gerekir.⁸ Ancak buna dikkat edildiğinde -yalnızca bu çalışma alanı özelinde değil düşünme eyleminin tüm toplumsal olguları ele alma biçimlerinde karşılaşılan yeni koşulların mevcut yaklaşımlar çerçevesinde makul bir anlamlılıkla eleştirel olarak ele alınması mümkün olabilecektir.

8 Bu, Michel Foucault'nun güç ve iktidar kavramları etrafında şekillenen söylem eleştirisinin, yine onun düşüncelerinden etkilenenler tarafından bir tür Foucaultcu söyleme (buna başta Foucault'nun kendisinin karşı olmasına rağmen) dönüştürülmesinin neden olduğu çelişkiye benzetilebilir.

Sonuç

Yazarların son bölümde de açıkça anlatmış oldukları gibi kapsayıcı ve sömürücü kurum ayrımının yapılması ve ardından da bunların neden bazı uygarlıklarda var olduğu bazılarında olmadığı üzerine düşünmeye sevk ediyor. Bu yalnızca düşünmek gibi soyut bir alanda da kalmıyor. Eser, somut örnekler üzerinden zihin açıcı bir yöntem uyguluyor. Bu ayırımdaki en temel argüman ise sömürücü kurumlara sahip devletlerin ve toplumların buna mahkûm olmadıklarını gösterebilmektir. Kapsayıcı kurumların verimli yapısına ve döngüsüne geçmeyi başarabilen devletler olmuştur. Bu da tarihsel ya da kültürel bir alın yazısıyla sürdürmenin anlamsız olduğunu göstermektedir. Batılı devletler, devlerin omuzlarında yükselen cüceler misali, diğer devletler karşısında sergiledikleri çıkarıcı tutumları ve kurumsal anlamda güçlü kapsayıcı yapıları sayesinde zenginliği elinde bulduran devletler olmuşlardır. Bu süreçte adaletlerini kendi toplumları özelinde gerçekleştirirken diğerleri adaletin dışında kalmıştır. Fakat sömürülen ve Batı tarafından kurumsal anlamda bir kargaşanın kucığına atılan devletler, mevcut hipotezlerin ardında makus bir talihi yaşamak zorunda değillerdir. Kendi tarihsel ve toplumsal yapılarının kendine özgü modelleri içerisinde zenginliği inşa etmek ve sürdürmek, eserin yaklaşımında mümkün görünmektedir. Uygarlıkların makus talihlerini yenebileceklerine yönelik bir umut ışığıdır. Ancak bu, bunun mümkün olduğunu yazmak kadar kolay değildir. Teoride mümkün olanlar pratikte çoğu zaman çalışmazlar.

Yazarlara göre toplumlar arası farklar, geçmişten miras alınarak modern dönem ve sonrasında ortaya çıkan yeni sistemin bir eseridir. Modern dönemler öncesinde çok farklı coğrafyalarda çok farklı zenginlik alanları olduğu kitap boyunca gösterilir. Aynı zamanda şartlar arasındaki uçurumun da bu denli derin olmadığını, zengin toplumlar ve fakir toplumlar arasında bir fark olsa da bugünkü kadar olmadığını da bol örnekle gösteriyorlar. Modern dönem ile birlikte bazı uygarlıkların yok oluşu ve yeni düzene uygun yeni gelişmiş uygarlıkların dönemi ve coğrafyaları domine etmesi ile birlikte tarihin akışı yeniden düzenlenmiştir. Dolayısıyla bugünkü yoksulluklar tarih boyunca hep olan ve böyle devam edecek yoksulluklar değildir. Modern kurumların yapısına uygun bir sisteme sahip olmamanın, olamamanın bir neticesidir. Ancak bu zinciri kırabilmek de mümkündür. Kurulmuş olan düzen dönemselsel bir yapıdır. Dolayısıyla değiştirilebilirdir. Yazarların temel olarak anlatmaya ve kanıtlamaya çalıştıkları mesele budur. Eser boyunca da oldukça ikna edici ve akıcı bir anlatımla çok farklı zamanlar ve coğrafyalardan sundukları örneklerle okuyucuda tatmin duygusu oluşturmayı başarmışlardır. Fakat yine de teorik yaklaşımlarının pratikte bir zincir kırma ile her ulusta gerçekleştirilme imkânı kafalarda soru işareti bırakmaktadır.